

До разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента – професора кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора
юридичних наук, професора
Кройтора Володимира Андрійовича
на дисертаційне дослідження Мар'яни Василівни Боцман
«Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма
здійснення особистих немайнових прав фізичної особи»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право

Актуальність дисертаційного дослідження. Вибір теми дослідження Мар'яна Василівна Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» обумовлено її актуальністю для науки цивільного процесу та правозастосовної практики. Маю зазначити, що попри значну кількість наукових праць з цієї проблематики, питання пов'язані із дотриманням загальних прав людини та особистих немайнових прав фізичної особи, які забезпечують її природне існування та соціальне буття, як учасника приватно-правових відносин, що опинилася у складній життєвій ситуації через виникнення (загострення) психічної хвороби, що вимагає надання негайної психіатричної допомоги у примусовому порядку; дотримання процедури госпіталізації особи до спеціального медичного закладу з надання психіатричної допомоги; встановлення кола осіб, яким надано право: клопотати про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку; здійснювати огляд хворого і приймати відповідальне рішення про поміщення в медичний заклад; юридичної відповідальності лікарів та медичного персоналу не лише за допущені медичні помилки (лікарську недбалість), але і принизливе ставлення до пацієнтів психіатричних закладів, які повинні гарантувати хворому належне лікування і догляд; підстави та порядок відшкодування як майнової, так

і моральної шкоди в порядку, встановленому законом, досі залишаються недослідженими та невирішеними.

Відповідно, закріплення в чинному вітчизняному законодавстві ефективного порядку розгляду справ про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, який би відповідав міжнародно-правовим стандартам, є важливим науковим і теоретичним завданням. Розгляд цих проблем пов'язується також з реалізацією стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу.

Аналіз наукової літератури з цієї проблематики засвідчує, що досі не здійснено комплексного наукового дослідження інституту надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, а на вивчення окремих питань у межах цього інституту зосередили увагу лише деякі українські вчені, що підвищує актуальність обраної теми.

Актуальність дисертаційного дослідження Мар'яни Василівни Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» також підтверджується необхідністю осмислення результатів національної реформи цивільного судочинства через призму судової практики.

Таким чином, обрання М. В. Боцман теми дисертаційного дослідження «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» є актуальним та важливим як для науки цивільного процесуального права так і для судової практики розгляду справ цієї категорії.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.
Роботу спрямовано на реалізацію основних положень Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2025 роки, проекту Стратегії стало розвитку України до до 2030 року, основних положень Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1018-р., проекту Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021-2025, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-

конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 р.р. Тему дисертаційного дослідження Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 28 грудня 2021 (протокол № 23).

У дисертації чітко сформульовані *мета та завдання наукового дослідження*, їх постановка та послідовність дозволяють розкрити основний зміст теми. Об'єкт та предмет дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють всебічно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Дисертаційне дослідження виконане та оформлене на високому науковому та професійному рівні. Структура дисертації логічно витікає з поставлених завдань та складається з анотацій, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Дослідження містить ґрунтовні наукові положення, які мають науково-теоретичне значення та практичну спрямованість. Здобувачем проаналізовані та використані, в основному, всі відомі на даний час роботи праці науковців, які стосуються предмета дослідження, про що свідчить зазначена дисертантом теоретична база дослідження, виявлена сутність вказаної проблематики, визначено практичне значення дисертаційної роботи.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими. Аналіз тексту дисертаційної роботи дає підстави зробити висновок, що дисертант вдало використовує *методи дослідження* та демонструє наявність навичок творчого наукового дослідження. Так, для комплексного аналізу проблематики надання психіатричної допомоги у примусовому порядку як форми здійснення фізичними особами своїх особистих немайнових прав та для досягнення мети і завдань дослідження, нами використано широкий спектр загальнонаукових, спеціальних і конкретно-наукових методів пізнання. Так, діалектичний метод сприяв дослідженню окресленої проблематики в динаміці, дозволив виявити взаємозв'язок і взаємозумовленість теоретичних засад об'єкта дослідження в частині поєднання науки та практичної діяльності відповідних

учасників даного правовідношення щодо надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, а також визначенні процесуального порядку надання психіатричної допомоги у примусовому порядку як форми здійснення особистих немайнових прав. Використання історико-правового методу дозволило висвітлити питання щодо зародження інституту надання психіатричної допомоги в примусовому порядку та еволюцію його правового регулювання в зарубіжній й національній доктрині та практиці. Метод компаративістики надав можливість здійснити порівняння національного та міжнародного законодавства та практики його застосування щодо підстав, порядку надання фізичній особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, а також дотримання прав фізичної особи, як громадянина і як учасника приватно-правових відносин. За допомогою природно-правового (юснатуралістичного) методу здійснено спробу удосконалення цивільного процесуального регулювання надання психіатричної допомоги у примусовому порядку як форми здійснення особистих немайнових прав. Такі удосконалення спрямовані на дотримання балансу між максимально можливим забезпеченням прав особи, до якої застосовуються відповідні заходи, та наявністю суспільного інтересу, який переважає над свободою особистості. Використання формально-юридичного методу дозволило сформулювати визначення дефініцій, які мають значення для дослідження проблем надання психіатричної допомоги у примусовому порядку як форми здійснення фізичною особою особистих немайнових прав та запропонувати відповідні зміни до законодавства з метою оптимізації категоріально понятійного апарату. Спеціально-юридичний метод дозволив врахувати особливості відносин, що виникають при наданні психіатричної допомоги у примусовому порядку як форми здійснення фізичною особою особистих немайнових прав. Формальнологічний та герменевтичний методи використані для тлумачення рішень судів за даною категорією справ. Соціологічний метод використаний для формування емпіричної бази дослідження, аналізу та узагальнення правозастосовної практики з метою обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює надання психіатричної допомоги у примусовому порядку. Завдяки

використанню системного методу, досліджено множинність елементів правовідношення, і в тому числі суб'єктного складу, адже, особи щодо яких застосовується процедура надання психіатричної допомоги у примусовому порядку як форми здійснення особистих немайнових прав належать до системи суб'єктів сфери охорони здоров'я, так і одночасно - цивільного процесу, пов'язані тісними зв'язками з іншими суб'єктами.

Дисертація Мар'яни Василівни Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» викладена грамотною мовою, сприймається легко та з інтересом. Роботі притаманний науковий стиль.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій зумовлюється належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків й результатів дисертаційного дослідження.

Представлене дисертаційне дослідження є одним із перших системних досліджень теоретичних та практичних аспектів наукового дослідження інституту надання психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Наукова новизна результатів дослідження, наукових оцінок, пропозицій і рекомендацій, теоретичних узагальнень та висновків, які складають основний зміст дисертаційної роботи Мар'яни Василівни Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи», в значній мірі зумовлюється актуальністю дослідження та обраним напрямом.

Так, дисертантка слушно зазначає про необхідність удосконалення законодавства у сфері реалізації фізичною особою, яка страждає на психічний розлад, своїх особистих немайнових прав, шляхом розроблення та закріплення компетенції окремих правоохоронних органів щодо порядку надання поліцейського піклування у разі виявлення таких осіб в громадських місцях, транспорті, загальних місцях відпочинку тощо та вироблення алгоритму дій, якщо буде встановлено об'єктивну необхідність здійснити супровід такої особи в

спеціальний медичний заклад відповідного типу, в тому числі в примусовому порядку.

Цілком можливо погодитись з аргументами авторки про необхідність введення у трудове законодавство та у законодавство про психіатричну допомогу норми, спрямованої на охорону трудових прав фізичної особи, якій надається (або надавалась) психіатрична допомога в примусовому порядку, а саме - збереження попереднього місця роботи та дотримання відповідних гарантій при укладенні, зміні та припиненні трудового договору (контракту), за умови, що після лікування, фізична особа здатна виконувати свою трудову функцію, та норми, яка б забороняла роботодавцю, іншим посадовим особам розголошувати інформацію про стан здоров'я найманого працівника та заклад, в якому він отримував медичну (психіатричну) допомогу.

Дисертація містить ще цілу низку цікавих висновків для науки цивільного процесуального права. Відповідно дисертаційне дослідження Мар'яни Василівни Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» свідчить про ґрунтовне опрацювання ним чинного законодавства, спеціальної зарубіжної літератури, довідкових видань, судової практики з означеної проблематики. Джерельна база дисертації включає 296 джерел, що є достатнім для досягнення поставлених завдань наукового дослідження.

Отже, загалом ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатньо високою, пропозиції зроблені на належному науковому рівні. Робота є досить збалансованою, виконаною згідно з встановленими вимогами, завершується сформульованими висновками, пропозиціями щодо удосконалення чинного законодавства у сфері правовідносин, що виникають під час реалізації інституту надання психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Практична і теоретична значущість результатів дисертаційного дослідження. У дисертації Мар'яни Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної

особи» сформульовано важливі для науки цивільного процесуального права теоретичні висновки й практичні рекомендації. Вони можуть бути використані у правотворчій і правозастосовній діяльності, а також у навчальному процесі.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючі актуальність і високий науковий рівень проведеного Мар'яною Боцман дослідження «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи», його обґрунтованість і достовірність, наукову новизну, теоретичну та практичну значимість його результатів для вирішення низки правових проблем сьогодення, слід звернути увагу на певні дискусійні моменти і висловити такі зауваження щодо окремих положень роботи.

Так, вважаю, що потребує додаткового обґрунтування положення про те хто може звернутись із заявою про необхідність проведення психіатричного огляду. Дисертантка вважає, що з заявою про необхідність проведення психіатричного огляду особи можуть звернутися члени її сім'ї, родичі або особа, яка проживає з нею однією сім'єю; працівник соціальної служби; дільничний офіцер поліції; працівники поліції, які прибувають на виклик у складі оперативно-слідчої групи, інші особи (наприклад сусіди, голова ОСББ), яким стало відомо про факт поведінки особи (мешканця будинку), яка виходить за межі загальноприйнятих у суспільстві норм та правил, що може вказувати на проблеми ментального здоров'я цієї особи. Слід погодитись із необхідністю визначення чіткого переліку осіб хто може звернутись із заявою про необхідність проведення психіатричного огляду. Разом з тим вважаю, що надання такого права сусідам є спірним, так як саме ці відносини є найбільш потенційно конфліктними. Якщо виникає ситуація із необхідністю звернення із заявою про необхідність проведення психіатричного огляду, то сусіди можуть звернутися до відповідних компетентних органів.

Далі здобувачкою розглядаються важливі питання про юридичну відповідальність з боку медичних працівників чи медичного персоналу. Авторка вважає, що: «З урахування проведеного аналізу констатовано, що порушення прав пацієнтів (саме як учасників суспільних (цивільних) відносин) з боку медичних

працівників чи медичного персоналу повинно тягнути за собою юридичну відповідальність, встановлену законом. Підставою притягнення до відповідальності є шкода, завдана пацієнту. В даному випадку йдеться не про лікарську помилку, а відтак – неправильне лікування, мова йде про цілеспрямовані дії працівника, який безпосередньо контактує з хворим і умисно завдає йому фізичного болю, страждань або систематично викликає у нього відчуття страху, інших негативних емоцій, які впливають, уже і так на нестабільний стан пацієнта. В будь-яких випадках питання щодо відповідальності повинно ставитись і до посадових осіб (відсутність належного контролю за умовами утримання та догляду хворих)». Автор має більш чітко викласти свою позицію. Відповідно до уставлених в правовій доктрині підставами виникнення правової відповідальності є сукупність умов, необхідних для притягнення до правової відповідальності. Сукупність таких умов становить склад правопорушення. В юридичній літературі вірно відмічається, що переважна більшість учених, до числа елементів складу правопорушення відносять: протиправну дію чи бездіяльність; шкоду, шкідливий результат цієї дії (бездіяльності); причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і шкодою; вину правопорушника. Відповідно, що підставою притягнення до відповідальності є не тільки шкода, завдана пацієнту.

Крім того неправильне лікування (лікарська помилка) також є протиправною дією чи бездіяльністю за яке медичний заклад, і відповідно медичні працівники чи медичний персонал мають нести юридичну відповідальність. На моє переконання позиція здобувача з цього важливого питання потребує детального пояснення.

Крім того, вважаю за необхідне щоб авторка пояснила свою позицію щодо необхідності уточнення правил територіальної юрисдикції (підсудності). Статтею 339 Цивільного процесуального кодексу України передбачено, що заява особи, якій за рішенням суду надається амбулаторна психіатрична допомога у примусовому порядку, або її законного представника про припинення цієї допомоги подається до суду за місцем проживання особи, а про припинення

госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги у примусовому порядку - до суду за місцезнаходженням закладу з надання психіатричної допомоги. Проте, маю зазначити, що місце проживання особи не завжди є місцем її фактичного знаходження. Крім того, у зв'язку з віддаленістю розташування психіатричного закладу часто виникають значні труднощі, пов'язані зі зверненням до відповідного суду, що впливає на вчасність надання психіатричної допомоги в примусовому порядку.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Утім, висловлені зауваження є дискусійними та істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вони викликані інтересом до рецензованого дослідження, новизною та актуальністю питань, що розглядаються здобувачем. Розроблені в дисертації ідеї можуть бути підґрунтям для подальшого плідного дослідження даної теми. Публікації відповідають темі дослідження.

Зміст дисертації в повній мірі відповідає її назві. Сама робота відповідає встановленим вимогам, була оприлюднена у належні терміни. Знайомство із науковою працею Мар'яна Василівна Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи», належне використання автором наукових джерел у тексті дисертації, в тому числі іншомовних, дозволяє прийти до висновку про відсутність у дослідженні як привласнення авторства чи чужого твору науки та випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора, так і відсутність порушення інших елементів академічної доброчесності.

Як *висновок* слід зазначити, що дисертація М. В Боцман «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» є самостійним завершеним науковим дослідженням, містить нові теоретичні положення та висновки, наукові узагальнення щодо досліджуваного предмета та практичні рекомендації, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має суттєве значення для науки цивільного процесуального права України.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження на тему: «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи», котре подано на здобуття освітнього (і водночас першого наукового) ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 р.(наступними змінами та доповненнями).

Ознайомлення з дисертаційною роботою М. В. Боцман на тему «Надання психіатричної допомоги в примусовому порядку як форма здійснення особистих немайнових прав фізичної особи» свідчить про доцільність присудження їй спеціалізованою вченою радою наукового ступеня доктора філософії в галузі права, оскільки вона набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволодів методологією наукової діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Рівень виконання здобувачкою наукового ступеня поставленого наукового завдання є належним.

На підставі викладеного вважаю, що здобувачка вказаного наукового ступеня Мар'яна Василівна Боцман заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, а її дисертація заслуговує на позитивну оцінку з боку спеціалізованої вченої ради.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету
внутрішніх справ

22.10.2024р.

Кройтор В.А.